

complex problem [McGrath P.I., Cappelli M., 1990; Canuron Marilyn, 1984; Weisman A.D., 1979] point out that with increasing of capabilities of modern high-tech medicine, psychological factors become a significant component in the children and their parent's ability to resist a disease.

Key words: self-regulation, adaptation, maladjustment, cancer, critical life situation, individual characteristics, internal picture of the disease, quality of life.

Received January 08, 2015

Revised January 17, 2015

Accepted February 10, 2015

УДК 159.922

С.Л. Кравчук
magnol@ukr.net

Психологічні особливості депресивності та емоційної нестійкості особистості середнього віку

Kravchuk S.L. The psychological peculiarities of depression and emotional instability of personality of middle age / S.L. Kravchuk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 234–249.

С.Л. Кравчук. Психологічні особливості депресивності та емоційної нестійкості особистості середнього віку. В статті представлено теоретико-емпіричний аналіз аспектів проблеми психологічних особливостей депресивності та емоційної нестійкості особистості. Здійснено аналіз понять «депресивність» та «емоційна нестійкість» особистості. Зауважено, що депресія є комбінацією емоцій та афективно-когнітивних структур, котрі включають в себе страх, тривогу, почуття провини, відчай та гнів. Зазначено, що емоційна нестійкість являє собою інтегративну особистісну властивість. Досліджено, що особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до нестійкості емоційного стану, невротичності, дратівливості, сором'язливості та фемінності й менш схильна до врівноваженості. Виявлено зворотній значущий зв'язок депресивності з прагненням до самоактуалізації. Встановлено, що особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до задоволення

від агресії, зараження агресією натовпу, спонтанної агресивності, відображеної агресії, реактивної агресивності. Виявлено, що особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до використання таких механізмів психологічного захисту: регресія, витіснення, заміщення, компенсація та проєкція. Досліджено, що невміння керувати емоціями є суттєвим бар'єром у міжособистісному спілкуванні осіб середнього віку з депресивністю. Зауважено, що особистість середнього віку з депресивністю менш схильна до встановлення міцних і доброзичливих відношень з оточуючими людьми, менш схильна до аутентичної взаємодії з оточуючими, здатності до саморозкриття. Досліджено, що в осіб середнього віку з депресивністю домінуючими виявились три типи міжособистісних стосунків: недовірливо-скептичний, залежний, покірно-сором'язливий. Зауважено, що депресивність збільшує негативний вплив сильних стресових факторів.

Ключові слова: особистість, депресивність, емоційна нестійкість, врівноваженість, емоціогенні ситуації, самоконтроль.

С.Л. Кравчук. Психологические особенности депрессивности и эмоциональной неустойчивости личности среднего возраста. В статье представлен теоретико-эмпирический анализ аспектов проблемы психологических особенностей депрессивности и эмоциональной неустойчивости личности. Осуществлен анализ понятий депрессивности и эмоциональной неустойчивости личности. Отмечено, что депрессия является комбинацией эмоций и аффективно-когнитивных структур, которые включают в себя страх, тревогу, чувство вины, отчаяние и гнев. Отмечено, что эмоциональная неустойчивость представляет собой интегративное личностное свойство. Исследовано, что личность среднего возраста с депрессивностью более склонна к неустойчивости эмоционального состояния, невротичности, раздражительности, застенчивости, феминности и менее склонна к уравновешенности. Обнаружена обратная значимая связь депрессивности со стремлением к самоактуализации. Исследовано, что личность среднего возраста с депрессивностью более склонна к удовольствию от агрессии, заражению агрессией толпы, спонтанной агрессивности, отраженной агрессии, реактивной агрессивности. Обнаружено, что личность среднего возраста с депрессивностью более склонна к использованию таких механизмов психологической защиты как регрессия, вытеснение, замещение, компенсация и проэкция. Исследовано, что неумение управлять эмоциями является существенным барьером в межличностном общении людей среднего возраста с депрессивностью. Исследовано, что у людей среднего возраста с депрессивностью доминирующими выявились три типа межличностных отношений: недоверчиво-скептический, зависимый, покорно-застенчивый. Отмечено, что депрессивность увеличивает негативное влияние сильных стрессовых факторов.

Ключевые слова: личность, эмоциональная неустойчивость, уравновешенность, емоціогенные ситуации, самоконтроль.

Постановка проблеми. Проблема психологічних особливостей депресивності та емоційної нестійкості особистості середнього віку є однією з найбільш важливих та актуальних проблем сучасної психології.

Цінності та установки, що заохочуються в соціумі та культивуються в багатьох родинах, стаючи надбанням індивідуальної свідомості, створюють психологічну схильність до емоційних розладів, в тому числі до переживання негативних емоцій, депресивних і тривожних станів.

Досить вражаючими є такі характеристики нашого життя: немотивовані вбивства, непояснювальна жорстокість, поширення бездуховності, зниження цінності людського життя. Детальні описи випадків заподіяння болю та страждання людей надмірно представлені в засобах масової інформації.

На розвиток деформацій в структурі людської особистості з самого раннього дитинства впливають оточуючі обставини. Найбільш сильний вплив на особистість здійснюють в дитинстві психотравмуючі ситуації.

Будь-який індивідуальний досвід проходить через фільтр Я-концепції. Активність особистості, яка несумісна з основними параметрами її Я-концепції, породжує психологічний дискомфорт, що проявляється в депресії, тривожності та інших видах розладів.

У той же час кроскультурні дослідження депресії вказують на те, що число депресивних порушень вище в тих культурах, де є особливо значимі індивідуальні досягнення, успіхи та відповідність найвищим стандартам і зразкам. Особливо це характерно для американського суспільства, що пропагує культ успіху та благополуччя.

Значної уваги заслуговує проблема вивчення психологічних чинників емоційних реакцій особистості на критичні ситуації.

Люди, що зазнали серйозної депресії, виявились залученими в більшу кількість неприємних життєвих подій, ніж ті, що не мали депресивної передісторії.

Не кожна людина, що зазнала впливу стресових подій, обов'язково впадає в клінічну депресію.

Кожна особистість має унікальну структуру емоційної сфери. Емоційність як чутливість до емоціогенних ситуацій виступає важливою властивістю особистості.

Проблемою дослідження особливостей емоційності особистості займались Б.М. Теплов (1960), В.Д. Небиліцин (1971), В.С. Мерлін (1973), П.Б. Зільберман (1973), Л.М. Аболін (1974),

П. Фресс (1975), А. Басс та Р. Пломін (1975), В.К. Вілюнас (1976), Г.М. Бреслав (1977), Б.І. Додонов (1978), В.М. Русалов (1979), Я. Стреляу (1982), І.В. Пацявичус (1981), О. Кондаш (1981), А.Є. Ольшаннікова (1983), Ф. Крюгер (1984), Ф. Зімбардо (1991), П.І. Іванов (1995), В.Л. Марищук (1995), О.П. Саннікова (1997), М.В. Єрмолаєва (1999), Л.Я. Дорфман (1997), К. Ізард (2000), Г. Крейг (2000), Є.П. Ільїн (2002) та інші.

Особистість, що не витримує критичних ситуацій, реагує нервовим чи психічним зривом.

Вивчення психологічних особливостей зв'язку депресивності та емоційної нестійкості залишається однією з важливих та актуальних проблем в психологічних дослідженнях щодо розуміння особливостей емоційних реакцій, емоційних властивостей, що визначають емоційність особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Депресія – термін, що використовується для опису настрою, симптому та синдромів афективних розладів. Депресія є комбінацією емоцій та афективно-когнітивних структур, котрі включають в себе страх, почуття провини, відчай та гнів.

Характерними є думки щодо власної відповідальності за різноманітні вчинки та події, котрі відбулися в житті особистості чи її родичів. Почуття провини за події минулого та почуття безпорадності перед життєвими труднощами поєднуються з почуттям безперспективності. Самооцінка різко знижена. Змінюється сприйняття часу. Час спливає для людини дуже повільно.

Стосовно настрою, депресія означає стан, для якого характерні почуття смутку, зневіри, безрадісності, нещастя чи пригніченості. Як симптом, депресія означає скарги, що часто супроводжують групу біопсихосоціальних проблем.

Депресивний синдром включає широкий спектр психобіологічних дисфункцій, що варіюють за частотою, важкістю та тривалістю.

Гіпотимія – це знижений настрій різних відтінків. Вона виникає при дистимічних особистісних акцентуаціях, психопатіях типу «врожденного песимізму», за П.Б. Ганнушкіним, постпроцесуальних псевдопсихопатіях, після суїцидної спроби, при наркоманії. Гіпотимія є ядром депресивного синдрому та проявляється в сполучі з уповільненістю мислення, рухливою загальмованістю, песимістичними ідеями та соматовегетативними порушеннями. Може супроводжуватись виснаженням фізичних сил, появою болю, розладом сну. Посилюється песимістичне відношення до життя. Загострюються негативні переживання: печаль, провинна, тривога, страхи, туга.

Нормальна депресія являє собою тимчасовий період смутку та підвищеної втомлюваності, який, як правило, настає у відповідь на стресові події життя.

Настрої, пов'язані з нормальною депресією, варіюють за тривалістю, але не затягуються довше 7-10 днів.

Якщо проблеми зберігаються більш тривалий час та якщо наростає складність і важкість симптомів, то можна говорити про клінічні рівні депресії.

Клінічна депресія звичайно проявляється порушеннями сну та апетиту, підвищеною втомлюваністю, почуттям безнадійності та відчаю. Проблеми можуть набувати психотичних розмірів і, як наслідок, можливі суїцидна спроба, галюцинаторна та мареннева симптоматика, сильна психологічна та рухлива загальмованість.

Більшість психоаналітиків вважають, що яскравими складовими депресії є: втрата самоповаги, впевненості в собі, почуття гідності. Провина, страх і тривога виступають як емоції, котрі безпосередньо пов'язані з депресією.

Згідно з психоаналітичною концепцією, страждання є результатом дійсної або уявної втрати, яка загрожує емоційній безпеці індивіда, впевненості в собі та самоповазі.

А. Бек пояснює більшість типових депресивних симптомів як результат дії певних когнітивних детермінант, а саме: негативне сприйняття себе, навколишнього світу та свого майбутнього.

На думку дослідника, основною причиною депресії є когнітивна схема, яка визначає, як об'єкт чи ідея будуть сприйняті та концептуалізовані. В концепції А. Бека когнітивні прояви представлені схильністю депресивної людини розглядати себе як неповноцінну стосовно того, що для неї є найбільш важливим.

На думку М. Селігмана, всі ситуації, які викликають депресію, подібні тим, що в них здається неможливим контроль над важливими подіями та ситуаціями. Людина відчуває потребу передбачати та контролювати своє оточення. А коли вона позбавлена можливості контролю, то існує загроза виникнення депресивного стану. У міру накопичення такого негативного досвіду зростають безпорадність та інші почуття, які супроводжують депресію.

М. Селігман зазначав, що неможливість контролювати ситуацію та уникнути негативних подразників, а також почуття безпорадності є тими факторами, які спричиняють депресію.

Е. Клінгер вказував, що депресивні люди характеризуються втратою активності та бажання боротися з труднощами, перешкодами та наявністю вираженої тенденції до втечі, уникнення та пасивності в стані фрустрації.

На думку Е. Клінгера, процес виникнення депресії проходить через три фази.

У першій фазі людина відповідає на втрату об'єкта енергійними реакціями та спробами повернути те, що було втрачено. Друга фаза характеризується гнівом та агресією, спрямованими на об'єкт, оскільки спроби повернути втрачене виявилися невдалими. Третя фаза – почуття безпорадності, уникнення активних дій. Коли активність у першій та другій фазах не дає результату, людина стає повністю відстороненою від спонукань та стимулів, уникає активності та будь-яких спроб змінити ситуацію, відчуває себе безпорадною, що і спричиняє депресію.

Г. Льюс зазначає, що емоція сорому відіграє істотну роль в розвитку депресивних захворювань.

Дж. Браун та Т. Харріс показали, що розвиток депресії у жінок визначають три основних фактори: слабка соціальна підтримка, втрата матері в період життя до 11 років та постійна відсутність роботи.

Чоловіки та жінки, що втратили в дитинстві одного з батьків, зазнають депресії. Згідно із дослідженнями, справа не тільки в самій смерті близької людини, а у відсутності турботи та уваги як негативних наслідків цієї втрати.

О.В. Лібін вказує, що на формування порушень впливає індивідуальна детермінанта, за якою може приховуватися схильність до дезадаптивного стилю реагування [7]. Вразливість, що виникла в результаті раннього негативного досвіду, деформує «Я» та порушує почуття самоцінності.

Встановлено, що ймовірність виникнення депресії в осіб юнацького віку підвищується за наявності наступних факторів:

1) зростаюча здатність до критичного осмислення розвитку своєї особистості та свого майбутнього, особливо при фіксації на можливих негативних результатах;

2) проблеми в родині, економічні труднощі та здоров'я батьків;

3) низька популярність серед однолітків;

4) низька шкільна успішність.

Так, на думку А. Бека, саме в дитинстві формуються патерни ірраціональних думок, сформованих у дитинстві та пов'язаних пізніше з тривожністю та депресією.

Особистість з ірраціональним мисленням схильна до зверхзагальнень та перебільшень. Це обумовлює акцентування уваги на негативному змісті подій при ігноруванні позитивних моментів. Перехід до висновків здійснюється довільно. Ситуація оці-

нюється як особистісно значима, навіть коли не має для людини ніякого значення.

А. Бек вказував на негативну тріаду стійких уявлень депресивних хворих, що включає: 1) бачення себе позбавленими певних достоїнств та ні на що не придатними людьми; 2) бачення оточуючого світу як жорстокого та такого, що викликає відразу; 3) безнадійність у відношенні до майбутнього.

Така негативна тріада уявлень веде до таких когнітивних викривлень у депресивного хворого, як: 1) довільний висновок – заключення, зроблене за відсутності достатньої інформації; 2) вибіркова абстракція – висновок, зроблений на основі тільки однієї з багатьох ознак; 3) надмірне узагальнення (зверхгенералізація) – необґрунтовано широке заключення, зроблене на основі окремої, тривіальної події; 4) перебільшення чи зменшення – грубі помилки в оцінці функціонування.

Досить імовірним є те, що помилкове мислення може формувати такий образ поведінки, який призводить до певних типів депресивних переживань [3].

Один з факторів депресії – непослідовність підкріплення (винагород і покарання). Особистість за такої ситуації втрачає здатність розуміти закономірності підкріплення. Якщо батьки і вихователі використовують схвалення і покарання випадковим чином, це бентежить дитину, у неї розвивається почуття безпорадності та безнадії. А почуття безпорадності та безнадії є характерними для синдрому депресії.

П. Левінзон висунув гіпотезу про те, що депресія у людей розвивається через нестачу позитивного підкріплення поведінки, що відчувається ними. Це може відбуватися внаслідок того, що: 1) мало подій, які потенційно можуть бути позитивним підкріпленням для даної людини; 2) оточуюче середовище збідніле можливостями отримання позитивного підкріплення; 3) дана людина не має соціальних навичок, необхідних для того, щоб отримати позитивне підкріплення.

Однією із сутнісних детермінант депресії є дезадаптація особистості внаслідок змін у соціальному оточенні. Якщо оточення, особливо соціальне, змінюється таким чином, що реакції, які раніше підкріплювалися, більше не підкріплюються, то вони зникають та одночасно з цим може виникнути депресія як наслідок втрати позитивного підкріплення.

Значний внесок в розробку понять «емоційна нестійкість», «емоційна стійкість» здійснили Т. Рібо (1899), К.К. Платонов,

Л.М. Шварц (1948), Дж. Гілфорд (1959), М.Д. Левітов (1964), Л.С. Славіна (1966), С.М. Оя (1969), П.Б. Зільберман (1974), В.М. Смірнов та А.І. Трохачев (1974), П. Фресс (1975), Я. Рейковський (1979), О.А. Чернікова (1980), Г.Б. Суворов (1981), В.М. Писаренко (1986), Л.М. Аболін (1987), М.О. Амінов (1988), О.Ф. Лазурський (1995), М.І. Дьяченко та В.О. Пономаренко (1990), Л.П. Баданіна (1996), Є.П. Ільїн (2002) та інші.

Нестійкість емоції проявляється в тому, що незважаючи на те, що спочатку вона може бути інтенсивною, але далі швидко послаблюється і, нарешті, припиняється, переходячи в стан спокійної байдужості. У випадку, якщо емоції в людини легко збудливі, то попередня емоція дуже швидко змінюється іншою, а дана емоція – ще іншою тощо. Відбувається швидко та різка зміна емоцій та настроїв, характерна для людей істеричного типу.

Дж. Гілфорд розглядає емоційну нестійкість як легку збудливість, песимістичність, стурбованість, коливання настроїв.

На думку П. Фресса, емоційна нестійкість характеризується чутливістю людини до емоціогенних ситуацій [9].

П. Фресс визначає емоційність як рису особистості, що визначає чутливість до емоціогенних ситуацій. О.П. Саннікова вказує, що емоціогенна ситуація – це та ситуація, яка може викликати у суб'єкта певні емоційні переживання. Емоціогенність чи неемоціогенність ситуації визначається, передусім, мірою значимості, насиченості подразника, що викликає ту чи іншу емоцію. Чим вища емоціогенність ситуації, тим однозначнішими є реакції різних людей.

На думку В. Вундта та Н. Грота, будь-яка подія, що сприймається, є значимою та викликає емоційний відзвиг.

П. Фресс стверджує, що емоціогенної ситуації як такої не буває. Вона залежить від відношення між мотивацією та можливостями людини.

Ситуація для людини – це не просто сукупність обставин, що об'єктивно склались, також її оцінка людиною, відношення до неї людини в зв'язку з її наявними потребами, цілями.

Саме ця оцінка є важливим фактором створення емоціогенності ситуації, а не самі по собі обставини.

Кожна ситуація для людини є суб'єктивною: нейтральною, небезпечною, критичною тощо.

Обставини є лише передумовою виникнення емоціогенної ситуації. Емоціогенними стають тільки ті ситуації, які оцінюються людиною як значимі.

Згідно із Р. Лазарусом, емоціогенними є тільки екстремальні ситуації, які оцінюються як такі внаслідок каузальної атрибуції.

П. Фресс запропонував наступну класифікацію емоціогенних ситуацій:

1. Недостатність пристосувальних можливостей. Людина не може чи не вміє дати адекватну відповідь на стимуляцію при: новизні ситуації, незвичайності ситуації, раптовості ситуації.

2. Надмірна мотивація: та, що не знаходить застосування, при фрустрації, присутності інших осіб, при конфліктах.

П.Б. Зільберман розглядає емоційну стійкість як адаптацію до емоційно значимої ситуації. Вчений виділяє дві стадії: 1) емоційна реактивність, що характеризується вегетативними зрушеннями, які виникають в організмі під впливом емоціогенного фактору; 2) емоційна адаптація до зрушень вегетатики, що виникли в організмі. На другій стадії здійснюється пригнічення вегетативних зрушень, що виникли, та здійснюється саморегуляція, спрямована на збереження доцільної поведінки. А саморегуляція – це вольовий процес [4].

Дослідник Б.Х. Варданян також визначає емоційну стійкість як властивість особистості, що забезпечує гармонійне відношення між усіма компонентами діяльності в емоціогенній ситуації, тим самим сприяючи успішному виконанню діяльності [1].

Є.П. Ільїн вказує, що не існує «загальної» емоційної стійкості. Для різних емоціогенних факторів ця стійкість буде різною [5]. Тому, на його думку, правильніше було б говорити не про емоційну стійкість, а про стійкість особистості до конкретного емоціогенного фактору.

На думку Є.П. Ільїна, про справжню емоційну стійкість слід говорити в тому випадку, коли можна визначити: 1) час появи емоційного стану при тривалій та постійній дії емоціогенного фактору; чим пізніше з'являються емоційні стани, тим вищою є емоційна стійкість; 2) сила емоціогенного фактору, яка викликає певний емоційний стан; чим більшою повинна бути сила цього впливу, тим вищою є емоційна стійкість людини [5].

Дослідники К.К. Платонов та Л.М. Шварц емоційну нестійкість пов'язують з емоційною збудливістю та частою зміною емоційних станів.

Згідно М.Д. Левітова, емоційну нестійкість необхідно пов'язати з нестійкістю настроїв та емоцій [6].

На думку Л.С. Славіної, емоційна нестійкість пов'язана з «афектом неадекватності», що проявляється у підвищеній образливості, замкненості, негативізмі, впертості.

К.К. Платонов та Л.М. Шварц дають наступні характеристики емоційно нестійких людей: такі люди мають підвищену емоційну збудливість та є схильними до частої зміни емоційних станів.

Л.П. Баданіна розуміє під емоційною нестійкістю інтегративну особистісну властивість, що відображує схильність людини до порушення емоціональної рівноваги. До показників цієї властивості можна включити підвищену тривожність, фрустрованість, страхи, нейротизм.

На відміну від емоційної нестійкості, під емоційною стійкістю слід розуміти несприйнятливність до емоціогенних факторів, а також здатність контролювати та стримувати астенічні емоції, що виникають.

На думку Я. Рейковського, емоційна стійкість може розглядатися як здатність емоційно збудженої людини зберігати певну спрямованість своїх дій, адекватне функціонування та контроль над виразом емоцій [8].

А дослідники О.А. Чернікова, М.О. Амінов розглядають емоційну стійкість як емоційну стабільність, так як вони говорять про стійкість певного емоційного стану.

К.К. Платонов поділяє емоційну стійкість на емоційно-вольову, емоційно-моторну та емоційно-сенсорну. Емоційно-вольова стійкість характеризується мірою вольового володіння людиною своїми емоціями. Емоційно-моторна стійкість передбачає стійкість психомоторики, а емоційно-сенсорна – стійкість сенсорних дій.

М.І. Дяченко та В.О. Пономаренко вказують, що під емоційною стійкістю слід розуміти властивість особистості та психічний стан, що забезпечує доцільну поведінку в екстремальних ситуаціях [2].

На думку дослідників, емоційна стійкість як якість особистості є єдністю компонентів: 1) *мотиваційного*. Сила мотивів визначає в значній мірі емоційну стійкість. Одна і та ж людина може виявити різну міру емоційної стійкості залежно від того, які мотиви збуджують її проявляти активність. Змінюючи мотивацію, можна збільшити (чи зменшити) емоційну стійкість; 2) *емоціонального досвіду особистості*, накопиченого в процесі подолання негативних впливів екстремальних ситуацій; 3) *вольового*, який виражається в свідомій саморегуляції дій, приведенні їх у відповідність з вимогами ситуації; 4) *інтелектуального*. Даний компонент передбачає оцінку та визначення вимог ситуації, прогноз її можливої зміни, прийняття рішень про способи дій.

На нашу думку, емоційна нестійкість являє собою інтегративну особистісну властивість, що базується на взаємодії емоційних, волевих, інтелектуальних, мотиваційних компонентів психічної діяльності особистості та пов'язана з підвищеною емоційною збудливістю, частою зміною емоційних станів, чутливістю людини до емоціогенних ситуацій, що характеризується порушенням емоціональної рівноваги та зниженням здатності контролювати та стримувати астенічні емоції, що виникають.

Формулювання цілі статті. Наша мета: з'ясувати психологічні особливості зв'язку депресивності, емоційної нестійкості з індивідуально-психологічними характеристиками особистості середнього віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В нашому дослідженні взяли участь 490 осіб середнього віку.

З метою дослідження психологічних особливостей депресивності та емоційної нестійкості особистості нами використовувались наступні методики: 1) Фрайбурзький особистісний опитувальник (автори: Й. Фаренберг, Х. Зелг, Р. Гампел) для діагностики індивідуально-психологічних характеристик, що мають першорядне значення для процесів соціальної адаптації та регуляції поведінки; 2) особистісний опитувальник – Інтерперсональний діагноз Т. Лірі для діагностики міжособистісних відносин та властивостей особистості, істотних при взаємодії з іншими людьми; 3) опитувальник, спрямований на діагностику типологій психологічного захисту (автор Р. Плутчик); 4) опитувальник «САМОАЛ» (А.В. Лазукін в адаптації Н.Ф. Каліна); 5) опитувальник, спрямований на діагностику емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (автор В.В. Бойко); 6) опитувальник, спрямований на визначення інтегральних форм комунікативної агресивності (автор В.В. Бойко).

Вираженість депресивності в осіб середнього віку нами визначалась за Фрайбурзьким особистісним опитувальником.

В осіб середнього віку згідно з результатами кореляційного дослідження за коефіцієнтом кореляції Пірсона було виявлено прямі значущі зв'язки депресивності з емоційною лабільністю (відповідно $r = 0,77$, $p < 0,001$), невмінням керувати емоціями (відповідно $r = 0,76$, $p < 0,001$), невротичністю (відповідно $r = 0,57$, $p < 0,001$), дратівливістю (відповідно $r = 0,51$, $p < 0,001$), сором'язливістю (відповідно $r = 0,37$, $p < 0,01$).

В той же час було встановлено зворотні значущі зв'язки депресивності з урівноваженістю (відповідно $r = - 0,39$, $p < 0,01$) та маскулінністю (відповідно $r = - 0,38$, $p < 0,01$).

Це свідчить про те, що особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до нестійкості емоційного стану, невротичності, дратівливості, сором'язливості та фемінності.

Стосовно агресивних проявів особистості в осіб середнього віку згідно з результатами кореляційного дослідження за коефіцієнтом кореляції Пірсона було виявлено прямі значущі зв'язки депресивності з задоволенням від агресії (відповідно $r = 0,51$, $p < 0,001$), схильністю заражатися агресією натовпу (відповідно $r = 0,43$, $p < 0,01$), спонтанною агресивністю (відповідно $r = 0,42$, $p < 0,01$), схильністю до відображеної агресії (відповідно $r = 0,40$, $p < 0,01$), реактивною агресивністю (відповідно $r = 0,28$, $p < 0,05$).

Отже, згідно отриманих результатів виявилось, що особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до задоволення від агресії, зараження агресією натовпу, спонтанної агресивності, відображеної агресії, реактивної агресивності.

Стосовно механізмів психологічного захисту в осіб середнього віку згідно з кореляційним дослідженням за коефіцієнтом кореляції Пірсона було встановлено прямі значущі зв'язки депресивності з регресією (відповідно $r = 0,51$, $p < 0,001$), витісненням (відповідно $r = 0,44$, $p < 0,001$), заміщенням (відповідно $r = 0,39$, $p < 0,01$), компенсацією (відповідно $r = 0,37$, $p < 0,01$), проекцією (відповідно $r = 0,28$, $p < 0,05$).

Отримані результати свідчать про те, що особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до використання таких механізмів психологічного захисту як регресія, витіснення, заміщення, компенсація та проекція.

В осіб середнього віку згідно з результатами кореляційного дослідження за коефіцієнтом кореляції Пірсона був виявлений зворотній значущий зв'язок депресивності з прагненням до самоактуалізації (відповідно $r = -0,43$, $p < 0,001$). Особливо значні зворотні значущі кореляційні зв'язки депресивності спостерігаються з показниками: орієнтація в часі (відповідно $r = -0,51$, $p < 0,001$), саморозуміння (відповідно $r = -0,50$, $p < 0,001$).

Виявилось, що суттєвим бар'єром в міжособистісному спілкуванні осіб середнього віку з депресивністю виступає невміння керувати емоціями (відповідно $r = 0,76$, $p < 0,001$). Також було виявлено зворотні значущі зв'язки депресивності з контактністю як загальною схильністю до взаємнокорисних та приємних контактів з іншими людьми, необхідною основою синергічної установки особистості (відповідно $r = -0,30$, $p < 0,05$) та гнучкістю в спілкуванні як здатністю до адекватного самовиразу в спілкуванні (відповідно $r = -0,26$, $p < 0,05$).

Це свідчить про те, що особистість середнього віку з депресивністю менш схильна до встановлення міцних і доброзичливих відношень з оточуючими людьми, менш схильна до аутентичної взаємодії з оточуючими, здатності до саморозкриття.

Стосовно особливостей міжособистісних стосунків в осіб середнього віку з депресивністю домінуючими виявились три типи: недовірливо-скептичний (відповідно $r = 0,57$, $p < 0,001$), залежний (відповідно $r = 0,39$, $p < 0,01$), покірно-сором'язливий (відповідно $r = 0,32$, $p < 0,05$).

Депресивність виражається в нездатності особистості за допомогою саморегуляції та самоконтролю забезпечувати збереження певної спрямованості дій особистості в емоціогенній ситуації.

В осіб середнього віку з депресивністю наявна внутрішня напруженість, тривожність, нервовість, втрата контролю над власними емоційними реакціями, низька стійкість до стресу, наявна дезорганізація поведінки. Депресивність збільшує негативний вплив сильних стресових факторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. 1. Депресія є комбінацією емоцій та афективно-когнітивних структур, котрі включають в себе страх, тривогу, почуття провини, відчай та гнів. 2. Емоційна нестійкість являє собою інтегративну особистісну властивість, що базується на взаємодії емоційних, вольових, інтелектуальних, мотиваційних компонентів психічної діяльності особистості та пов'язана з підвищеною емоційною збудливістю, частою зміною емоційних станів, чутливістю людини до емоціогенних ситуацій. 3. Особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до нестійкості емоційного стану, невротичності, дратівливості, сором'язливості та фемінності. 4. Особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до задоволення від агресії, зараження агресією натовпу, спонтанної агресивності, відображеної агресії, реактивної агресивності. 5. Особистість середнього віку з депресивністю більш схильна до використання таких механізмів психологічного захисту як регресія, витіснення, заміщення, компенсація та проекція. 6. Виявлено зворотній значущий зв'язок депресивності з прагненням до самоактуалізації. 7. Невміння керувати емоціями є суттєвим бар'єром в міжособистісному спілкуванні осіб середнього віку з депресивністю. 8. Особистість середнього віку з депресивністю менш схильна до встановлення міцних і доброзичливих відношень з оточуючими людьми, менш схильна до аутентичної взаємодії з оточу-

ючими, здатності до саморозкриття. 9. В осіб середнього віку з депресивністю домінуючими виявились три типи міжособистісних стосунків: недовірливо-скептичний, залежний, покірносором'язливий.

У подальшому ми плануємо продовжити розробку проблеми вивчення психологічних особливостей депресивності та емоційної нестійкості особистості, подолання стресів, особливостей змін, що відбуваються у свідомості особистостей юнацького та середнього віку.

Список використаних джерел

1. Варданян Б.Х. Механизмы регуляции эмоциональной устойчивости // Категории, принципы и методы психологии. Психические процессы / Б.Х. Варданян. – М., 1983. – С. 542–543.
2. Дьяченко М.И. О подходах к изучению эмоциональной устойчивости / М.И. Дьяченко, В.А. Пономаренко // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 106–113.
3. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій / С.С. Занюк. – Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1997. – 180 с.
4. Зильберман П.Б. Эмоциональная устойчивость и стресс / П.Б. Зильберман // Психический стресс в спорте : Материалы Всесоюзного симпозиума. – Пермь, 1973. – С. 13–15.
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – С.-Пб. : Питер, 2001. – 752 с.
6. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека / Н.Д. Левитов. – М., 1964. – 220 с.
7. Либин А.В. Дифференциальная психология: На пересечении европейских, российских и американских традиций / А.В. Либин. – М. : Смысл, 2004. – 701 с.
8. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский. – М., 1979. – 392 с.
9. Фресс П. Эмоции / П. Фресс // Экспериментальная психология. – Вып. 5. – М. : Прогресс, 1975. – С. 111–195.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Vardanjan B.H. Mehanizmy reguljacji jemocional'noj ustojchivosti // Kategorii, principy i metody psihologii. Psihicheskie processy / B.H. Vardanjan. – M., 1983. – S. 542–543.
2. D'jachenko M.I., Ponomarenko V.A. O podhodah k izucheniju jemocional'noj ustojchivosti / M.I. D'jachenko, V.A. Ponomarenko // Voprosy psihologii. – 1990. – № 1. – S. 106–113.

3. Zanjuk S.S. *Psychologija motyvacii' ta emocij* / S.S. Zanjuk. – Luc'k : Volyn. derzh. un-t im. Lesi Ukrai'ny, 1997. – 180 s.
4. Zil'berman P.B. *Jemocional'naja ustojchivost' i stress* / P.B. Zil'berman // *Psihicheskij stress v sporte: Materialy Vsesojuznogo simpoziuma.* – Perm', 1973. – S. 13–15.
5. Il'in E.P. *Jemocii i chuvstva* / E.P. Il'in. – S.-Pb. : Piter, 2001. – 752 s.
6. Levitov N.D. *O psihicheskikh sostojanijah cheloveka* / N.D. Levitov. – M., 1964. – 220 s.
7. Libin A.V. *Differencial'naja psihologija: Na peresehenii evropejskikh, rossijskikh i amerikanskikh tradicij* / A.V. Libin. – M. : Smysl, 2004. – 701 s.
8. Rejkovskij Ja. *Jeksperimental'naja psihologija jemocij* / Ja. Rejkovskij. – M., 1979. – 392 s.
9. Fress P. *Jemocii* / P. Fress // *Jeksperimental'naja psihologija.* – Vyp. 5. – M. : Progress, 1975. – S. 111–195.

S.L. Kravchuk. The psychological peculiarities of depression and emotional instability of personality of middle age. The theoretic-empiric analysis of aspects of the problem of psychological peculiarities of depression and emotional instability of personality is presented in the article. The analysis of concepts of depression and emotional instability of personality is carried out. It is noticed that depression is a combination of emotions and affective cognitive structures which include fear, alarm, sense of guilt, despair and anger. It is noticed that emotional instability is an integrate property of personality. It is investigated that personality of middle age with depression is more inclined to emotional instability, nervousness, irritation, shyness, feminine gender and less inclined to steady. The considerable feedback of depression with self-actualization of personality is discovered. It is studied that personality of middle age with depression is more inclined to pleasure from aggression, infection of aggression of crowd, impulsive aggressiveness, reflection of aggression, reactive aggressiveness. It is investigated that personality of middle age with depression is more inclined to the use of such mechanisms of psychological defense as: regression, suppression, substitution, compensation and projection. It is studied that inability of control of emotions is essential barrier in personal contact of people of middle age with depression. It is noticed that personality of middle age with depression is less inclined to establishment of stable and benevolent relations with surrounding people, less inclined to harmonious interaction with surrounding people, ability for self-opening. It is noticed that personality of middle age with depression has dominant three types of personal relations: distrustful-scepticism, dependent, submissive-shy. It is studied that personality of middle age with depression has inner strain,

alarm, anger, loss of control of emotions and disorganization of behaviour. It is noticed that depression increase negative influence of strong stress factors.

Key words: personality, depression, emotional instability, steady, stress situations, self-control.

Received January 08, 2015

Revised January 22, 2015

Accepted February 15, 2015

УДК 159.947.5

Л.І. Кузьо

Kuzo_Lyubov@i.ua

Структура параметрів навчальної мотивації особистості та динаміка її становлення в студентському віці

Kuzio L.I. The structure of parameters of personality's learning motivation and dynamics of its development in the student's age / L.I. Kuzio // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 249–259.

Л.І. Кузьо. Структура параметрів навчальної мотивації особистості та динаміка її становлення в студентському віці. Визначено зміст навчальної мотивації та виділено структуру її параметрів. Проаналізовано особливості становлення навчальної мотивації в студентському віці. Досліджено особливості структури та розвитку мотиваційної сфери особистості студента, встановлено характеристики окремих провідних мотивів учіння. Мотивація до навчання визначається як окремий вид мотивації, який включений у навчальну діяльність. Виділено низку параметрів вивчення навчальної мотивації; виокремлено її внутрішні та зовнішні характеристики. Об'єктом дослідження виступають безпосередні мотиви (пізнавальні – прагнення до творчої дослідницької діяльності, процес вирішення пізнавальних задач, самоосвіта, орієнтація на ріст, прагнення розширити кругозір і ерудицію, підвищити культурний рівень), опосередковані мотиви (соціальні – усвідомлення необхідності освіти, престиж освіти, бажання стати повноцінним членом суспільства, відповідальність, соціальна ідентифікація, становище в групі, схвалення з боку викладачів; та мотиви досягнення – краще підготуватися до професійної